

Uniwersytet Warszawski
Wydział Polonistyki

Aleksandra Lorens

Nr albumu: 363794

**Tworzenie miejsca alternatywnego
na przykładzie AKC Metelkova mesto**

Praca licencjacka

Na kierunku: SLAWISTYKA

w zakresie: słowenistyka

Praca wykonana pod kierunkiem

dr. Macieja Falskiego

Instytut Sławistyki Zachodniej i Południowej

Uniwersytet Warszawski

Warszawa, czerwiec 2018

Oświadczenie kierującego pracą

Oświadczam, że niniejsza praca została przygotowana pod moim kierunkiem i stwierdzam, że spełnia ona warunki do przedstawienia jej w postępowaniu o nadanie tytułu zawodowego.

Data

Podpis kierującego pracą

Oświadczenie autorki pracy

Świadoma odpowiedzialności prawnej oświadczam, że niniejsza praca dyplomowa została napisana przez mnie samodzielnie i nie zawiera treści uzyskanych w sposób niezgodny z obowiązującymi przepisami.

Oświadczam również, że przedstawiona praca nie była wcześniej przedmiotem procedur związanych z uzyskaniem tytułu zawodowego w wyższej uczelni.

Oświadczam ponadto, że niniejsza wersja pracy jest identyczna z załączoną wersją elektroniczną.

Data

Podpis autorki pracy

STRZESZCZENIE

Praca przedstawia fenomen alternatywnego centrum kulturowego Metelkova mesto w Lublanie. Metelkova powstała w wyjątkowych okolicznościach i dziś może funkcjonować jako żywy pomnik słoweńskiej transformacji ustrojowej i myśli anarchistycznej. Ze względu na skomplikowane relacje z władzami miasta jest przykładem trudnego procesu tworzenia i funkcjonowania alternatywnych przestrzeni oraz sztuki niezależnej w Słowenii.

SŁOWA KLUCZOWE

AKC Metelkova mesto, Metelkova, alternatywna przestrzeń miejska, Słowenia

Dziedzina pracy (kody wg programu Socrates-Erasmus)

09.0 kierunek: slawistyka

specjalność: słowenistyka

TYTUŁ PRACY W JĘZYKU ANGIELSKIM:

Creating an alternative place on the example of AKC Metelkova mesto

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP	5
2. PRZEMIANY W SŁOWENII NA PRZEŁOMIE LAT OSIEMDZIESIĄTYCH I DZIEWIĘCDZIESIĄTYCH	7
3. ANARCHIZM I PUNK A NIEPODLEGŁA SŁOWENIA	9
4. POWSTANIE MREŻY ZA METELKOVO I DEGRADACJA KOSZARÓW	11
5. AKC METELKOVA MESTO JAKO ZDEGRADOWANY OBSZAR MIEJSKI TYPU WOJSKOWEGO	13
6. ZAJĘCIE METELKOVEJ PRZEZ AKTYWISTÓW	15
7. LATA 1993-2000	18
8. AKC METELKOVA MESTO DZIŚ	22
9. WNIOSKI	29
POVZETEK	35
BIBLIOGRAFIA	37
ŹRÓDŁA INTERNETOWE	38

1. Wstęp

AKC (alternativni kulturni center) Metelkova mesto to niezależne centrum społeczno-kulturalne w Lublanie. Nazwa pochodzi od ulicy, przy której mieści się kompleks – ulica Metelkova, czyli Franca Serafina Metelki, słoweńskiego duchownego i pisarza. Centrum to powstało w 1993 r. po wycofaniu się armii jugosłowiańskiej z miasta i mieści się w północnej części opuszczonych koszarów. Jest to siedem budynków o łącznej powierzchni 12 500 m². Pozostałe budynki są w rękach państwa i znajdują się tam między innymi Słoweńskie Muzeum Etnograficzne oraz Muzeum Sztuki Nowoczesnej. Aktualnie Metelkova stanowi centrum myśli anarchistycznej, feministycznej, artystycznej i kulturalnej w Lublanie, jak i w całej Słowenii. Działają tam galerie i pracownie artystyczne (Galerija Alkatraz), bary (Jalla Jalla), centrum myśli anarchistycznej Infoshop, kluby muzyczne (Klub Gromka, Menza pri koritu, Gala Hala, Channel Zero), kluby mniejszości LGBT (gejowski Tiffany i lesbijski Monokel). Regularnie organizowane są wydarzenia o charakterze kolektywnym, jak na przykład warsztaty szycia lub naprawy rowerów, wykłady, inicjatywa „Jedzenie zamiast bomb” itd. Warto zaznaczyć, że Metelkova wbrew obiegowej opinii nie jest squatem i nigdy nim nie była.

W poniższej pracy opisuję proces powstawania alternatywnej przestrzeni miejskiej w Lublanie, związane z tym trudności, niepowodzenia, ale także sukcesy. Metelkova wielokrotnie podczas swojej działalności napotykała trudności, które za każdym razem groziły likwidacją obiektu. Mimo to jest dziś fenomenem na skalę światową i jedną z największych atrakcji Lublany. Stanowi słoweńskie centrum myśli niezależnej i sztuki alternatywnej. W pracy podejmuję się też trudnej analizy drogi, którą przeszła Metelkova, i zadaję pytanie, czy w dzisiejszych czasach tego typu instytucja jest jeszcze potrzebna, czy idee anarchistyczne w kraju tak liberalnym jak Słowenia mają sens. Podaję również w wątpliwość deklarowaną niezależność i autonomię obiektu.

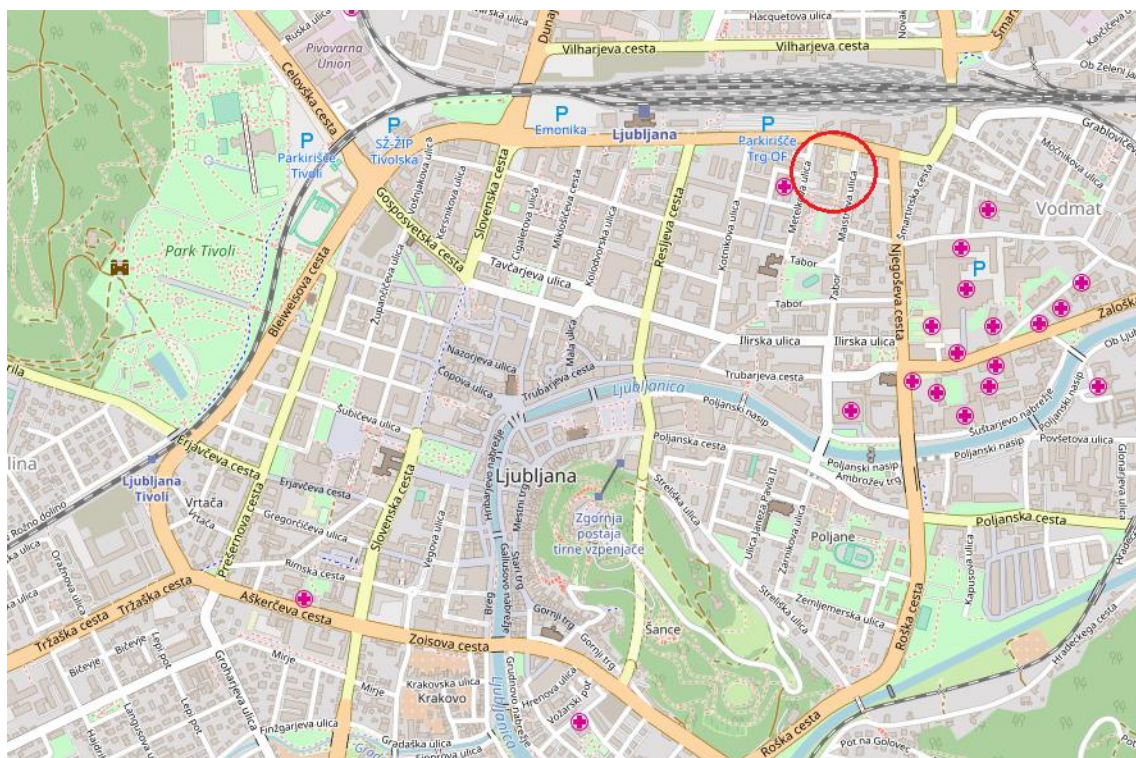
Podstawą niniejszej pracy są głównie publikacje osób, które brały lub nadal biorą aktywny udział w tworzeniu alternatywno-kulturalnego centrum Metelkova. Korzystałam także z archiwum prasowego stowarzyszenia KUD Mreža i stron internetowych.. Ponadto, część informacji pochodzi z własnych badań, które przeprowadzałam wśród członków AKC Metelkova mesto, podczas mojego pobytu w

Lublania od lutego do czerwca 2017 r. Jako że temat Metelkovej jest praktycznie nieznanym w Polsce, mam nadzieję, że poniższa praca przybliży to zagadnienie polskim czytelnikom i będzie miała wpływ na popularyzację tego tematu w kraju.

Janez Premk, historyk sztuki pisał o Metelkovej:¹

Prawdziwa zmiana nastąpiła, gdy Słowenia uzyskała niepodległość w 1991 r. Koszary stały opuszczone, a setki artystów i aktywistów podpisało petycję dla rządu, by kreatywnie wykorzystać to miejsce, zamiast przekształcać go w komercyjny budynek. To nie zadziałało, więc po dwóch latach zdecydowali, że sami zajmą ten teren i ogłosili go strefą autonomiczną. Władzy to się nie spodobało, ale teraz muszą to tolerować.

Na poniższej ilustracji widać usytuowanie centrum na mapie miasta:

Rys. 1 Mapa Lublany z zaznaczoną lokalizacją AKC Metelkova mesto. Źródło: <https://www.openstreetmap.org/#map=15/46.0517/14.5054>

¹ The real change happened when Slovenia gained independence in 1991. The barracks was abandoned and hundreds of artists and activists petitioned the government to use the site creatively, instead of turning into a commercial building ... [That] didn't work out, so after two years they decided to occupy it themselves and declare it an autonomous zone. The authorities don't like it, but now they have to tolerate it. – <https://www.theguardian.com/cities/2015/jul/24/metelkova-ljubljana-abandoned-barracks-europe-squat>, dostęp: 11.06.2018. Wszystkie cytaty w tłumaczeniu autorki.

2. Przemiany w Słowenii na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych

Słowenię, ze względu na historię i kulturę, łączy więcej z Austrią i Włochami niż z pozostałymi krajami byłej Jugosławii, takimi jak Serbia czy Bośnia. Możemy więc powiedzieć, że jest terenem granicznym pomiędzy dziedzictwem habsburskim a Bałkanami i tradycją osmańską. Ze względu na to, że większość krajów byłej Jugosławii wyrastało właśnie z tradycji osmańskiej, Słowenia zawsze pozostawała nieznacznie na uboczu. Uchodziła także za najbardziej liberalną i otwartą spośród wszystkich republik jugosłowiańskich. Wynikało to między innymi ze słoweńskich tradycji politycznych. Po II wojnie światowej Słowenia, obok Chorwacji, była najbogatszą i najbardziej rozwiniętą republiką Jugosławii. Największe fabryki znajdowały się na jej terenie i wielu mieszkańców uboższych republik, takich jak Bośnia lub Macedonia, emigrowało za pracą do Słowenii. Kraj przynosił największe dochody dla Jugosławii, ale ze względu na to, że cały dochód był dzielony równo pomiędzy republiki, Słowenia ponosiła duże straty.

Josip Broz Tito zdawał sobie sprawę z możliwości rozpadu państwa i w ostatnich latach życia próbował opracować plan rządu, który miał być wprowadzony po jego śmierci, aby utrzymać jedność Jugosławii. W 1974 r. uchwalono nową konstytucję, która gwarantowała, że dożywotnio prezydentem Jugosławii będzie Tito. Po jego śmierci władzę miało objąć prezydium, składające się z przedstawicieli każdej republiki, a przewodniczący miał zmieniać się corocznie. W 1980 r. zmarł Tito, a stosunki gospodarcze i polityczne zaczęły się zaostrzać. Szybko okazało się, że nie ma osoby o podobnym autorytecie i charyzmie, która mogłaby zająć jego miejsce. Prezydium nieudolnie sprawowało rządy, postępowała decentralizacja i kryzys gospodarczy, coraz częściej dochodziło do zamieszek na tle etnicznym. Trudna sytuacja w kraju spowodowała, że republiki zaczęły przekładać interesy własnych narodów ponad główny interes Jugosławii. Kiedy rozpad państwa stawał się coraz bardziej realny, każdy kraj chciał wyjść na tym korzystnie, bez ponoszenia strat. Najbardziej było to widoczne w Serbii, gdzie po raz kolejny wróciła koncepcja „Wielkiej Serbii”, oraz w Kosowie, w którym nie cichły głosy o uniezależnieniu się od Serbów.

Stopniowo wśród słoweńskich obywateli i władzy zaczęły narastać wątpliwości, czy Słowenia powinna nadal pozostać w ramach federacji. Władza coraz bardziej skłaniała

się ku decentralizacji i demokratyzacji państwa, co budziło oczywisty niepokój u władz jugosłowiańskich. Belgrad zdawał sobie sprawę, że dążenia Słowenii do niepodległości mogą zainspirować inne republiki, zwłaszcza że podobna sytuacja działa się równolegle w Chorwacji. Po rozpadzie Związku Komunistów Jugosławii w 1990 r. przeprowadzono w Słowenii wolne, pluralistyczne wybory, które zwyciężyła koalicja partii DEMOS. 23 grudnia 1990 r. przeprowadzono plebiscyt na temat niepodległości Słowenii. Pytanie brzmiało: „Czy Republika Słowenii powinna stać się niepodległym i autonomicznym państwem?”. W głosowaniu wzięło udział 93,2% obywateli, a 88,5% opowiedziało się za odłączeniem Słowenii od Jugosławii². Władze uznały decyzję Słoweńców za niezgodną z prawem i rozpoczęły przygotowania do interwencji wojskowej. W międzyczasie w Słowenii już opracowywano deklarację niepodległości, a partia DEMOS głosiła hasła o konieczności zacieśnienia więzi Słowenii z Europą Zachodnią oraz przekształcenia Jugosławii w luźną konfederację suwerennych państw³. 25 czerwca 1991 r. Słowenia ogłosiła niepodległość. Dwa dni później wojsko jugosłowiańskie zaatakowało Słowenię i rozpoczęła się wojna dziesięciodniowa.

Przypadek wyzwolenia Słowenii jest wyjątkowy pod wieloma względami. Jest to jedna z najkrótszych i najmniej krwawych wojen po II wojnie światowej. W Słowenii udało się uzyskać niepodległość w tak szybki i praktycznie bezkrwawy sposób, tymczasem w przypadku Bośni czy Chorwacji wojna trwała kilka lat, śmierć poniosły tysiące ofiar, dopuszczono się ludobójstwa, a mieszkańcy do dziś borykają się z traumą wojny. Jest kilka głównych powodów, które mogą pomóc to zrozumieć. Przede wszystkim, Słowenia od zawsze była krajem monoetnicznym, lewicowym, z poczuciem odrębności. Nie bez znaczenia były także wszelkie ruchy i stowarzyszenia niezależne powstałe po roku 1968. Prowadziły one walkę z systemem, który według nich był wypaczonym aparatem ucisku i działał na szkodę Słowenii. Simon Ošlak-Gerasimov⁴ pisze wprost, że słoweńska subkultura punkowa miała nieoceniony wpływ na nastroje społeczne i przyczyniła się do wyzwolenia Słowenii. Niesnaski między mniejszościami w Chorwacji, Serbii i Bośni – jak pokazała wojna – wcale nie zostały zażegnane po II wojnie światowej. Pod przykrywką utopijnej, socjalistycznej Jugosławii napiętrzały się

² <http://www.slovenija2001.gov.si/10let/pot/kronologija/>, dostęp: 26.05.2018.

³ R. Craig Nation, *War in the Balkans, 1991-2002*, University Press of the Pacific, Honolulu 2004, s. 97.

⁴ Patrz: S. Ošlak-Gerasimov, „*Totalna revolucija?*” *Boj slovenskega punka pod komunističnim režimom Jugoslavije*, Kulturni Center Maribor, Maribor 2016.

spory, które znalazły ujście w latach dziewięćdziesiątych. W Słowenii była to wojna typowo narodowyzwoleńcza, w pozostałych krajach miała charakter bliższy wojnie domowej⁵.

3. Anarchizm i punk a niepodległa Słowenia

Trudno jest krótko i jednoznacznie zdefiniować anarchizm. W ciągu wieków powstało wiele odmian tego ruchu społecznego czy też doktryny politycznej. Pojęcia takie jak np. „kapitalizm” czy „socjalizm” na przestrzeni lat były różnie definiowane lub zmieniały swoje znaczenie. Problem stanowi określenie, czy anarchizm jest jednoznaczny z przeciwieństwem hierarchii, ładu, państwa i kapitalizmu. Ostatni punkt wywołuje najwięcej dyskusji, ponieważ przez większość anarchistów to właśnie antykapitalizm jest podstawą tego ruchu. Istnieje jednak anarchizm kapitalistyczny (anarchokapitalizm), którego zwolennicy inaczej definiują kapitalizm i mają inne zdanie w sprawie gospodarki rynkowej. Podobna sytuacja zachodzi w przypadku metody wprowadzenia anarchizmu – jedni (anarcho-pacyfiści) podzielają pogląd Lwa Tołstoja⁶ i potępiają przemoc, drudzy zaś twierdzą, że tylko za pomocą walki zbrojnej uda się wprowadzić anarchizm. Słownik języka polskiego PWN podaje następującą definicję: *ideologia i ruch społeczny, postulujące zlikwidowanie państwa oraz uznające nieograniczoną wolność jednostki za wartość nadrzędną*⁷.

Anarchizm zawsze dąży do zniesienia przymusu, ucisku i wyzysku społecznego. Anarchiści pragną usunięcia ze społeczeństwa wszelkich form dyskryminacji, podziałów i nierówności. Augustin Hamon podczas badań do swojej najsłynniejszej pracy *Psychologie de l'anarchiste-socialiste* z 1895 r. zadawał po dwa pytania działaczom anarchistycznym: dlaczego jesteś anarchistą i jak się nim stałeś? Według Hamona trzonem postawy anarchistycznej jest zawsze połączenie ducha buntu z silnym umiłowaniem wolności⁸.

⁵ S. P. Ramet, *Thinking about Yugoslavia. Scholarly Debates about the Yugoslav breakup and the Wars in Bosnia and Kosovo*, Cambridge University Press Nowy Jork 2005, s. 85.

⁶ P. Laskowski, *Szkice z dziejów anarchizmu*, Warszawskie Wydawnictwo Literackie MUZA SA, Warszawa 2006, s. 429, 440.

⁷ <https://sjp.pwn.pl/slowniki/anarchizm.html>, dostęp: 26.05.2018.

⁸ P. Laskowski, *Szkice z dziejów anarchizmu*, s. 47.

Kolejny problem w definiowaniu anarchizmu według mnie polega na tym, że w XIX wieku i w pierwszej połowie XX wieku anarchizm był jedynie doktryną polityczną. Ogólnie kojarzony ze skrajną lewicą, inaczej nazywany był socjalizmem wolnościowym. W Słowenii, podobnie jak w innych krajach europejskich, anarchiści wielokrotnie pojawiali się w przestrzeni publicznej, ale za każdym razem ich zwolennicy ostatecznie skłaniali się ku bardziej popularnemu wówczas marksizmowi. Anarchizm powrócił i na stałe zagościł w kulturze popularnej w formie subkultury punkowej. Założenia punkowców do złudzenia przypominają postulaty anarchistów, zresztą symbol anarchii, czyli „A” wpisane w okrąg, stał się jednocześnie symbolem punkowców⁹. Pierwotnym założeniem punka był brak jakiegokolwiek ideologii. Z czasem dołączył do tego sprzeciw przeciwko normom społecznym i wszelkim instytucjom ograniczającym wolność – policji, wojsku, władzy, religii, korporacjom. Można więc przyjąć, że punkowcy z czasem przejęli ideologię anarchizmu jako element swojej subkultury. Okoliczności powstania i sukcesu ruchu punkowego, należy także szukać w trudnej sytuacji gospodarczo-społecznej Anglii w latach siedemdziesiątych XX wieku. Tam punkowcy wywodzili się głównie z klasy robotniczej. Młodzi ludzie u progu dorosłości nie rozumieli biernych postaw swoich rodziców i nie potrafili odnaleźć się w rzeczywistości, która nie miała im nic do zaoferowania – stąd sztandarowe hasło punkowców: „no future”.

Simon Ošlak-Gerasimov w książce „*Totalna revolucija?*” *Boj slovenskega punka pod komunističnim režimom Jugoslavije* twierdzi, że słoweńska subkultura punkowa odegrała ważną rolę w demokratyzacji, liberalizacji, a nawet upadku reżimu socjalistycznego, co dało początek niezależności Republiki Słowenii¹⁰. Przełomowym momentem były protesty studentów w 1968 r. To właśnie wtedy wśród młodych ludzi, tak jak jeszcze nigdy wcześniej, obudził się ten bunt i to pragnienie wolności, o którym pisał Hamon¹¹. Świadomość, że walka z systemem jest możliwa, dała studentom nowe pokłady nadziei na zmiany i zaangażowała ich w życie społeczne. Po 1968 r. w Słowenii w zadziwiającym tempie zaczęły powstawać alternatywne i autonomiczne

⁹ http://www.anarchism.net/symbol_ca.htm, dostęp: 27.05.2018.

¹⁰ <http://zofijini.net/totalna-revolucija-boj-slovenskega-punka-pod-komunisticnim-rezimom-jugoslavije/>, dostęp: 27.05.2018.

¹¹ Patrz: P. Laskowski, *Szkice z dziejów anarchizmu*, dz. cyt., s. 47.

instytucje (Društvo ŠKUC) i media, np. Radio Študent, które od początku działało niezależnie w stosunku do jugosłowiańskich mediów państwowych.

Przełom lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych to rozkwit subkultury punkowej i alternatywnej w Słowenii. W 1977 r. powstałi Pankrti – popularny w całej Jugosławii zespół punkowy, nazywany pierwszym punkowym zespołem za żelazną kurtyną. Znani byli z prowokacyjnych tekstów odwołujących się do sytuacji politycznej Jugosławii i szybko zyskali popularność. Według Simona Ošlaka-Gerasimova pod koniec lat osiemdziesiątych w mediach pojawiła się nagonka na punkowców. Władza w młodych anarchistach widziała zagrożenie dla stabilności systemu, którzy chaos i przemoc przechwycili z zepsutego Zachodu. Zaostrzyła się cenzura, dochodziło do aresztowań i zakazywano koncertów¹². Mimo tego rozwój alternatywnej kultury wcale nie zwolnił. Bez wątplenia wszystkie powyższe wydarzenia miały wpływ na powstanie na początku lat dziewięćdziesiątych alternatywnego centrum Metelkova.

4. Powstanie Mreży za Metelkovo i degradacja koszarów

Pod koniec lat osiemdziesiątych w Słowenii nastąpił proces stopniowej demilitaryzacji kraju. Odbywało się to na dwóch płaszczyznach – dosłownej i symbolicznej. Według Bratko Bibiča dosłowna demilitaryzacja w tym przypadku oznacza proces zmniejszania liczby broni i wojska na danym terenie oraz likwidację budynków o charakterze wojennym¹³. Był to normalny proces dla Europy w tym czasie z powodu zakończenia zimnej wojny. Natomiast symboliczny kontekst demilitaryzacji w Słowenii odnosi się do całkowitego usunięcia sił wojskowych z miasta. Dotyczy to także wpływu stacjonowania wojsk na danym terenie na życie społeczne mieszkańców. Na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych hasła takie jak demilitaryzacja, stop przemocy i wojnie, były bardzo popularne w Słowenii, ponieważ obywatelom udzielał się klimat panujący wówczas w Europie. Po upadku muru berlińskiego społeczeństwo poczuło w sobie siłę do zmian. Między innymi z tego powodu

¹² M. Stefancic „»Totalna revolucija?« Boj slovenskega punka pod komunističnim režimom Jugoslavije” – <http://zofijini.net/totalna-revolucija-boj-slovenskega-punka-pod-komunisticnim-rezimom-jugoslavije/>, dostęp: 27.05.2018.

¹³ B. Bibič, *Hrup z Metelkove*, Mirovni Inštitut, Lublana 2003, s. 9.

słoweńskie organizacje propagujące pokój na świecie i potępiające przemoc obrały sobie za cel likwidację koszarów na Metelkovej.

Powyższa sytuacja miała duży wpływ na powstanie grupy Mreža za Metelkovo (dalej: MzM, zamiennie metelkowcy)¹⁴ w 1990 r. Początkowo działalność MzM miała wydźwięk polityczny. Głównym celem wciąż pozostawała sprawa demilitaryzacji. Jak pisze Marko Hren: *Mreža za Metelkovo stała się projektem pilotażowym, obrazującym dążenia tworzącego się społeczeństwa słoweńskiego. A więc kraju bez przemocy z aktywną pokojową polityką zagraniczną*¹⁵. Jednocześnie zaczęła przyciągać lokalnych artystów działających w Lublanie, takich jak: KUD France Prešeren, PTL, Dragan Živadinov, Marko Peljhan i Ana Monro. Jak twierdzili, poszukiwali jakiegoś konkretnego miejsca dla swoich galerii i pracowni¹⁶. W ten sposób powstał pomysł przekształcenia opuszczonych koszarów w centrum alternatywnej kultury. Szybko okazało się, że kolektyw ma dwie sprzeczne wizje. Pierwsza grupa chciała pozostać autonomicznym, alternatywnym, anarchistycznym ruchem kulturalnym, wciąż całkowicie niezależnym od władzy i samoorganizującym się. Druga natomiast skłaniała się ku instytucjonalizacji. Ustanowienie Metelkovej państwowym centrum kulturalnym całkowicie zaprzeczało wizji anarchistów, tworzących to miejsce. Jak określa to Borut Brumen, zwolennicy instytucjonalizacji chcieli stworzyć „mały, alternatywny Dom Cankara”¹⁷. Z drugiej strony, pozostawienie Metelkovej w rękach aktywistów wiązało się z licznymi problemami ze strony władz miasta. Przy tej opcji Lublana w każdej chwili mogła przejść teren, ponieważ był nielegalnie zajmowany, zburzyć budynki, odciąć wodę, prąd itd. metelkowcy wybrali pierwszy kierunek, a więc pozostanie całkowicie niezależnym centrum, aczkolwiek powyższy dylemat – Metelkova tworzona niezależnie przez ludzi dla ludzi czy Metelkova w rękach miasta – jest obecny do dziś wśród osób tworzących to miejsce.

Gdy we wrześniu 1991 r. Jugosłowiańska Armia Ludowa oficjalnie opuściła teren Słowenii, rozpoczęły się długie, bezowocne rozmowy aktywistów MzM z władzami miasta. Początkowo Lublana poparła pomysł przekształcenia koszarów w alternatywne

¹⁴ Marko Hren w *Antologiji Metelkove* (s. 23) używa określenia metelkowcy (metelkovci) na wszystkie osoby, które tworzą, działają i przebywają na Metelkovej.

¹⁵ „M'zin revija za kulturo” 1991, nr 0.

¹⁶ Tamże.

¹⁷ Dom Cankara (Cankarjev dom) – największe słoweńskie centrum kongresowe i kulturalne.

centrum kultury (*nowe kulturowe centrum twórcze Lublany z ciekawym programem*)¹⁸, jednak przez niemal dwa lata nie pociągnęło to za sobą żadnych działań. 4 marca 1993 r. władze obiecały MzM, że legalnie przekażą teren koszarów artystom¹⁹. Z czasem budynki byłej siedziby wojska zaczęły niszczyć. Członkowie Mreży uważali, że urzędnicy są niekompetentni, celowo odkładają podjęcie decyzji i utrudniają realizację projektu. Najprawdopodobniej wynikało to jednak z tego, że były to przecież pierwsze lata nowego państwa słoweńskiego po rozpadzie Jugosławii. Władze stolicy miały więc inne priorytety i nie powinno dziwić, że kwestia stworzenia centrum kultury była w tamtym okresie drugorzędna. Jednak władze pomimo wstępnych zapewnień wsparcia w realizacji przedsięwzięcia, przystąpiły do stopniowego burzenia koszarów.

5. AKC Metelkova mesto jako zdegradowany obszar miejski typu wojskowego

W 1998 r. specjaliści z działu architektury i urbanistyki oznaczyli teren byłych koszarów przy ulicy Metelkovej jako Zdegradowany obszar miejski typu wojskowego (Degradirano urbano območje – DUO). Jest to opuszczony lub niewłaściwie użytkowany obszar w obrębie miasta, którego wartość ulega obniżeniu z powodu np. stanu, cech lub wizerunku. Obszar może być zaklasyfikowany jako zdegradowany na podstawie kryteriów fizycznych, funkcjonalnych, środowiskowych lub społecznych²⁰. Cechy takie jak: wandalizm, squatting i obecność marginalnych grup społecznych kwalifikują dany obszar do kategorii DUO typu wojskowego. Według Janeza Koželja typ wojskowy należy klasyfikować jako odrębny w typologii zdegradowanych terenów²¹.

Publikacja *Tereny zdegradowane. Podręcznik* podaje następującą definicję:

Europejski pogląd na sprawę widzi tereny zdegradowane jako tereny opuszczone, słabo wykorzystane, bądź też wolne, których środowisko może, ale nie musi być zniszczone, na których zakres wcześniejszego zagospodarowania zmienił zasięg bądź upadł, a rynek nie był w stanie bez jakiegokolwiek interwencji wykorzystać tych terenów ponownie. [...] To, co wydaje się być terenem

¹⁸ *Nov kulturni ustvarjalni center Ljubljane z zanimivim programom*, https://www.mladina.si/?__rewriter=1&id=97657&, dostęp: 11.06.2018.

¹⁹ Tamże.

²⁰ http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/podrocja/urbani_razvoj/studija_duo.pdf, dostęp: 11.06.2018.

²¹ B. Bibič, *Hrup z Metelkove*, Mirovni Inštitut, Lublana 2003, s. 59.

zdegradowanym zgodnie z jedną normą, może okazać się pączkującym przedsięwzięciem według innych standardów. Ważnym jest również uświadomienie sobie, iż niektóre tereny zdegradowane są w dalszym ciągu częściowo wykorzystywane²².

W 1991 r. budynki na Metelkovej były w stosunkowo dobrym stanie. Władze miasta uznały, że zabudowania nie wymagają remontu. Część z nich, np. była siedziba piechoty (Pešci) była odnawiana kilka lat wcześniej²³. Do 1991 r. na Metelkovej miała siedzibę władza, między innymi Ministerstwo Obrony. Jednym z powodów, dla których budynki zaczęły niszczeć, było to, że po odejściu Armii Jugosłowiańskiej utrzymanie ich było nieopłacalne. Od tego czasu do 1993 r. budynki stały opuszczone i nie były użytkowane. Jednak to podjęcie próby rozbiórki północnej części Metelkovej we wrześniu 1993 r. miało decydujący wpływ na stopień zniszczenia budynków. Decyzja była zadziwiająca, ponieważ miasto zgodziło się na współpracę i oddanie terenu dla stworzenia centrum kultury. Poza tym nadzór budowlany w 1992 r. wydał pozytywną opinię na temat stanu budynków:

Wszystkie obiekty przed rozbiórką były w dobrym stanie. Budynki nie mają pęknięć spowodowanych trzęsieniem ziemi ani pęknięć z powodu sedymentacji (podłoże, na których są oparte fundamenty, jest twarde – żwir z Sawy). Dachy są również w dobrym stanie i nie przeciekają²⁴.

To właśnie zniszczenia, jakie zostały wtedy dokonane, miały wpływ na to, że jak było wspomniane wyżej, w 1998 r. Metelkova została uznana za zdegradowany obszar miejski typu wojskowego.

²² Lifelong Educational Project on brownfields- Projekt pilotażowy Leonardo da Vinci CZ/04/B/F/PP-168014, 2006, s. 10.

²³ B. Bibič, *Hrup z Metelkove*, Mirovni Inštitut, Lublana 2003, s. 57.

²⁴ *Vsi objekti so bili pred rušenjem v dobrem stanju. Objekti nimajo potresnih razpok, niti razpok zaradi posedanja (temljeni so na dobro nosilnih temeljnih tleh- savski prod). Tudi ostrešja so v dobrem stanju in ne kažejo znakov zamakanja* – M. Hren, *Dosje Metelkova 1990-1996*, Retina, Lublana, 1996, s. 184.

6. Zajęcie Metelkovej przez aktywistów

Przez opieszałość władzy w podjęciu decyzji o oddaniu Metelkovej członkowie Mreży za Metelkovo zdecydowali, że jeśli nadal nic się nie zmieni, sami zajmą teren legalnie lub nie. Kiedy wszystko zaczęło wskazywać na to, że przejęcie kompleksu legalną drogą nie dojdzie do skutku, aktywiści skontaktowali się ze squatterami z Utrechtu z prośbą o rady i instrukcje, jak postępować w takiej sytuacji²⁵. 9 września 1993 r. Ira Zorko i Igor Omahen Delorenzo brali udział w zajęciach wydziału architektury Uniwersytetu Lublańskiego. Omawiana była tam kwestia przyszłości Metelkovej. Według relacji aktywistów, którzy brali udział w zajęciu Metelkovej, Zorko przechodząc obok byłych koszarów, zauważył, że budynki zostały dość mocno uszkodzone. Od razu zawiadomił członków Mreży, a cała grupa błyskawicznie się zorganizowała i podjęła działanie. Wiadomość szybko przekazano do członków innych grup, takich jak: KUD France Prešeren, K4 i ŠKUC. Borut Brumen zadzwonił do Radia Študent i poinformował o rozbiórce. Przez całą noc radio na żywo relacjonowało sytuację na Metelkovej²⁶.

Andrej Morovič tak opisuje całą akcję:

Pomysł narodził się spontanicznie, zaczęliśmy zbierać pieniądze, kupiliśmy świece i papier toaletowy i około dziesiątej wieczorem zebraliśmy się przy szkole nauki jazdy na Metelkovej²⁷.

Igor Andjelič:

Zamknęliśmy Škuc i namawialiśmy ludzi, by do nas dołączyli. Wtedy właśnie otworzyli K4 i stamtąd też przyszło trochę ludzi. Całkowicie opróżniliśmy magazyn Škuca, wzięliśmy ze sobą jedzenie i picie. To były chipsy, soki i piwo – chociaż umówiliśmy się, że nie będziemy pić alkoholu²⁸.

Andreja Morovič o Miho Zadnikarze:

²⁵ https://www.mladina.si/?__rewriter=1&id=97657&, dostęp: 11.06.2018.

²⁶ Tamże.

²⁷ *Ideja je padla spontano, zbirati smo začeli denar, kupili sveče in wc papir in okoli desetih zvečer smo se zbrali pri Avtošoli na Metelkovi.* – tamże.

²⁸ *Zaprli smo Škuc in prosili ljudi, naj jih gre čim več z nami. Takrat se je ravno odpiral K4, tudi od tam je prišlo nekaj ljudi. Povsem smo spraznili Škučevo skladišče in odnesli hrano in pijačo s seboj. To so bili čipsi, sokovi in pivo, čeprav je obstajal neki dogovor, da se alkoholne pijače ne bodo pile.* – https://www.mladina.si/?__rewriter=1&id=97657&, dostęp: 11.08.2018.

Jako człowiek, który robił najbardziej poważne wrażenie, uspokoił ochroniarza, że nie mamy broni i że pokojowo zajmiemy Metelkovą. Potem przeskoczyliśmy ogrodzenie, powiedzieliśmy ochroniarzowi, że wszystko będzie OK i weszliśmy do środka²⁹.

Ci młodzi ludzie nie zdawali sobie wtedy do końca sprawy, że właśnie dokonali wydarzenia, które przejdzie do historii. Tej nocy obudziło się w nich społeczeństwo obywatelskie, dokonali jawnego buntu przeciwko władzy i zerwali z nią porozumienie. Do dziś krążą legendy i spory, kto pierwszy przeskoczył ogrodzenie. Niektórzy uważają, że lepiej będzie, jeśli pozostanie to niewiadome, by nie robić z nikogo gwiazdy. Z drugiej strony, podekscytowani i pełni nadziei na przyszłość aktywiści zwyczajnie nie zarejestrowali momentu, gdy pierwsza osoba przekracza płot³⁰. Po wejściu aktywiści wyważyli drzwi w budynku piechoty i zajęli pomieszczenia. Upewnili się, czy jest prąd i woda, ocenili wyrządzone szkody i wybrali przedstawicieli do mediów: Miho Zadnikara, Ninę Kozinc i Nikolaja Jeffsa³¹.

Nikolaj Jeffs:

Chodziło o spontaniczną akcję zajęcia jako formę obrony Metelkovej. Mnie najbardziej w pamięci wrył się pierwszy poranek, gdy się obudziliśmy w tym wielkim pomieszczeniu. Pamiętam uczucie, że to jest wielka odpowiedzialność i pytałem sam siebie, co teraz z całą tą wolnością?³².

Pierwsze zdjęcie poniżej zostało wykonane kilka dni po zajęciu koszarów. Aktywiści wciąż musieli przedostawać się na teren przez ogrodzenie. Na kolejnym zdjęciu znajduje się budynek Hlev, który był jednym z najbardziej zniszczonych budynków po próbie rozbiórki. Trzecie zdjęcie przedstawia Hlev obecnie. Został wyremontowany wspólnie przez aktywistów i artystów z Metelkovej. Mieści się tam A-Infoshop, Galerija Alkatraz i Menza pri koritu.

²⁹ *Kot najbolj resnobno učinkujoč človek varnostnika pomiril, da nimamo orožja in da bomo mirno zasedli Metelkovo. Potem smo poskakali čez ograjo, rekli varnostniku, da bo vse OK, in šli noter. – tamže.*

³⁰ Tamže.

³¹ Tamže.

³² *Šlo je za akcijo spontane zasedbe kot oblike zaščite Metelkove. Meni se je najbolj vtisnilo v spomin prvo jutro, ko smo se prebudili v tem ogromnem prostoru. Spomnim se občutka, da je to ogromna odgovornost, in spraševal sem se, kaj zdaj z vso to svobodo? – https://www.mladina.si/?__rewriter=1&id=97657&, dostęp: 11.06.2018.*

Rys. 2 Metelkova kilka dni po zajęciu. Źródło: B. Bibič, *Hrup z Metelkove*, Mirovni Inštitut, Lublana 2003, str. 182

Rys. 3 Hlev, 1996 r. Źródło: B. Bibič, *Hrup z Metelkove*, Mirovni Inštitut, Lublana 2003, str. 185

Rys. 4 Hlev, 2017 r. Fotografia własna.

7. Lata 1993-2000

13 września Mreža za Metelkovo zorganizowała konferencję prasową. Aktywiści od razu zaznaczyli, że chcą się odciąć od polityki i nie są związani z żadną z partii. Dotyczyło to pogłosek, które krążyły od jakiegoś czasu, jakoby zajęciem Metelkovej kierowali komuniści. Marko Hren powiedział: *My będziemy wykonywać swoją pracę i nie będziemy się mieszać w gierki tych, którzy walczą o władzę*³³. Co więcej, po zajęciu koszarów metelkowcy dali urzędowi miasta czas, aby do 13 września do godziny 14:00 ogłosili, do kogo należą opuszczone budynki, ale władza nie wydała żadnego oświadczenia. Przedstawiciele MzM zaprezentowali na konferencji plan swoich działań. Założyli archiwum, w którym były dokumentowane wszystkie wydarzenia związane z Metelkovą. Zbierali podpisy w Lublanie i otworzyli konto bankowe, na które można było wpłacać datki w sprawie utrzymania Metelkovej. MzM

³³ *Mi bomo delali svoj posel, v igre tistih, ki se borijo za oblast pa se ne bomo vpletali* – <http://kudmreza.org/arhiv-metelkova-mesta-1993/>, dostęp: 11.06.2018.

utrzymywała także stałe i dobre stosunki z policją³⁴. Ważne jest również to, że członkowie MzM wraz ze specjalistami dokonali przeglądu wszystkich budynków na terenie opuszczonych koszarów. Jak ustalono, wyburzanie budynków rozpoczęto bez uprzedniego odłączenia prądu, co mogło mieć poważne konsekwencje, na przykład w postaci pożaru³⁵. Naruszone budynki zostały ogrodzone taśmami i zabezpieczone. Aktywiści i goście przebywali więc tylko w tych, które są bezpieczne i niezagrażone zawaleniem.

Zajęcie Metelkovej wywołało poniekąd chaos, którego nie spodziewali się sami członkowie MzM – okazało się, że nie wiadomo do kogo należy były teren koszarów. W prasie z tamtego okresu głównie pojawia się sformułowanie, że to „nieznani sprawcy” rozpoczęli rozbiórkę budynków. „Večer” z 14 września 1993 r. podaje, że burmistrz Lublany Marjan Vidmar i sekretarz administracji Dimitrij Kovačič, przekonywali, że obszar koszarów jest własnością miasta. Jednak na konferencji prasowej 13 września sekretarz ds. obrony miasta Janez Sodržnik zapewnił, że koszary należą do Ministerstwa Obrony. A co najciekawsze, żaden z powyższych nie wiedział i nie potrafił powiedzieć, kto 9 września dostał się na teren koszarów i buldożerami rozpoczął rozbiórkę³⁶. Przez kolejne miesiące lublańskie czasopisma na zmianę podawały informacje, że to miasto stoi za rozbiórką, innym razem, że dokonał tego „nieznany sprawca” i miasto nie miało z tym nic wspólnego. Ostatecznie ustalono, że urząd miasta zlecił firmie budowlanej rozbiórkę koszarów³⁷.

W kolejnych miesiącach aktywiści otrzymali sporą pomoc od ludzi, którzy popierali ich działanie. Dostali łóżka, szafy, pościel i inne potrzebne narzędzia. „Dnevnik” przeprowadził ankietę wśród mieszkańców Lublany, pytając o ich zdanie na temat zajęcia koszarów. Wszyscy ankietowani opowiedzieli się po stronie Mreży za Metelkovo, niezależnie od wieku lub statusu społecznego. Kilka lat później przeprowadzono podobną ankietę, ale wtedy opinie były zróżnicowane.

Milan Garbajs:

³⁴ Tamże.

³⁵ <http://kudmreza.org/arhiv-metelkova-mesta-1993/>, dostęp: 11.06.2018.

³⁶ <http://kudmreza.org/arhiv-metelkova-mesta-1993/>, dostęp: 11.06.2018.

³⁷ <http://kudmreza.org/arhiv-metelkova-mesta-1994/>, dostęp: 11.06.2018.

Sposób protestu, który wybrała Mreža, jest jedynym, za pomocą którego można cokolwiek osiągnąć przeciwko nietykalnym urzędnikom miasta. W pełni popieram młodych i gdybym był z Lublany z pewnością bym się do nich przyłączył. Jestem przekonany, że nie tylko ja jeden tak myślę. Nie rozumiem tylko, dlaczego nie ma żadnej odpowiedzi na rozbiórkę ze strony Ministerstwa Obrony. Prawdopodobnie mają w tym swój interes, tak jak wszyscy pozostali³⁸.

Ale przejście obiektu przez aktywistów wcale nie zakończyło problemów, szczególnie jeśli chodzi o dalszą degradację budynków. Wkrótce po zajęciu miasto odłączyło prąd i wodę. Nastroje zaczęły się pogarszać, ponieważ część artystów uznała, że nie będzie w stanie pracować w takich warunkach. W budynkach Pešci i Lovci wody i elektryczności nie było (z krótkimi przerwami) do 1996 r., w budynkach Hangar i Hlev aż do 1998 r.³⁹ Kolejny problem stanowili bezdomni, którzy na Metelkovej znaleźli tymczasowe lokum. 11 grudnia 1994 r. w budynku Šoli wybuchł pożar. Doszło do zwarcia lampy neonowej, która była prowizorycznie zawieszona pod drewnianym sufitem, ponieważ na Metelkovej wciąż nie było prądu. Tej nocy w budynku przebywał bezdomny Ivan Stanjko, który wskutek licznych oparzeń i zatrucia tlenkiem węgla zmarł rano w szpitalu⁴⁰. Coraz częściej dochodziło do kradzieży, włamań i aktów wandalizmu. Problemem była obecność i powszechne stosowanie twardych narkotyków. Sąsiedzi narzekali na hałas, nocne koncerty i nieprzestrzeganie ciszy nocnej. Przez brak wody i słaby stan sanitarny większość imprezowiczów załatwiała swoje potrzeby fizjologiczne w okolicznych parkach i na osiedlach. Po weekendach wszędzie, również poza terenem Metelkovej, porzucane były puszki, butelki i zużyte igły.

Między samymi członkami Mreży zaczęły się tworzyć podziały. Dużo ludzi w tym okresie porzuciło inicjatywę. Marko Hren wspomina:

Zabrakło energii, zapanowała apatia, dużo osób odeszło z Metelkovej, niektórzy żli, drudzy rozczarowani, trzeci zmęczeni. Z drugiej strony, z powodu tych skrajnie trudnych warunków (praca i życie w ciemności i mrozie) dochodziło do

³⁸ *Način protesta, ki si ga je izbrala Mreža, je sploh edini s katerim se da vsaj nekaj doseči proti sicer nedotakljivim mestnim oblastnikom. Popolnoma podpiram mlade in če bi bil doma v Ljubljani bi se jim prav gotovo tudi pridružil. Prepričan sem da pri tem nisem edini. Ni mi jasno, zakaj na rušenje objektov ni nobenega odziva s strani obrambnega ministrstva. Verjetno imajo tudi oni ob tem svoje račune tako kot vsi ostali.* – <http://kudmreza.org/arhiv-metelkova-mesta-1993/>, dostęp: 11.06.2018.

³⁹ B. Bibič, *Hrup z Metelkove*, Mirovni Inštitut, Lublana 2003, s. 59.

⁴⁰ <http://kudmreza.org/arhiv-metelkova-mesta-1994/>, dostęp: 11.06.2018.

aktów wandalizmu, kradzieży i włamań. Porządek zaczął się walić, a atmosfera stawała się depresyjna. Kryzys⁴¹.

W 1994 r. odpowiedzią na pogłębiający się kryzys i dezorganizację okazało się założenie Retiny – pierwszego formalnego stowarzyszenia⁴². Retina zajęła się tak właściwie wszystkim – włączyła w swoje szeregi zarówno Mreżę, jak i KUD Prešeren, przejęła działalność informacyjną i archiwum. Rozpoczęła planowanie kompleksowego projektu rozwoju Metelkovej. To właśnie za czasów Retiny Metelkova podjęła współpracę z ministerstwami i urzędem miasta. Środki, które wtedy uzyskano, pomogły wyremontować część budynków i znacznie rozwinąć działalność artystyczną. Dobra współpraca z miastem odwlekała interwencję władz i wciąż powracający temat wyburzenia obiektu. Obecnie nie ma jednoznacznej opinii na temat Retiny, ale przeważają negatywne komentarze. Zarzuca się jej członkom, że zinstytucjonalizowali Metelkovą, zamknęli się na innych członków i nie chcieli podejmować współpracy. W latach 1998-2000 Retinę i Mreżę za Metelkovo ostatecznie zlikwidowano lub jak twierdzą inni, przeformowano na nowe stowarzyszenie – KUD Mreža. W 2000 r. Ministerstwo Kultury zaakceptowało wniosek KUD Mreży i został im przydzielony status stowarzyszenia pożytku publicznego z zakresu kultury.

⁴¹ *Zmanjkalo je energije, prišlo je do apatije, mnogi so z Metelkove odšli, nekateri jezni, drugi razočarani, tretji utrujeni. Na drugi strani je zaradi nemogočih pogojev (delo in življenje v temi in mrazu) prihajalo do vandalizma, kraj in vlomov. Red se je počasi rušil in atmosfera je postajala depresivna. Kriza.* – M. Hren, *Antologija Metelkove*, self-publishing Lublana 2008, s. 19.

⁴² Tamże.

8. AKC Metelkova mesto džiš

Rys. 5 Metelkova mesto na mapie. Źródło: <https://www.openstreetmap.org/#map=19/46.05699/14.51678>

Większość z instytucji, które mieszczą się na Metelkovej, funkcjonuje nieprzerwanie od lat dziewięćdziesiątych.

Galeria Alkatraz

Na początku lat dziewięćdziesiątych lokalni artyści przenieśli swoje warsztaty i atelier na Metelkovą, głównie z powodu braku funduszy i przestrzeni, które mogłyby być zaadaptowane na galerie. Szybko okazało się, że młodych artystów jest więcej, niż się spodziewano. Tymczasowo przekazano im budynek Hlev, gdzie mogli swobodnie pracować i realizować swoje projekty. Hlev był poważnie zniszczony podczas próby zajęcia terenu przez miasto w 1993 r., ale został stopniowo wyremontowany i odnowiony przez aktywistów. Ponieważ artystów było coraz więcej, rosło zapotrzebowanie na stworzenie galerii, gdzie ich dzieła mogły być wystawiane. W 1997 r. zebrała się grupa artystów, głównie studentów lublańskiej Akademii Sztuk Pięknych, która rozpoczęła pracę nad programem galerii. Tak powstała Galeria Alkatraz. Początkowo prezentowano jedynie dzieła lokalnych artystów, przede wszystkim tworzących na Metelkovej. Od 2000 roku galerią zarządza kuratorka Jadranka Ljubičič. Alkatraz jest częścią stowarzyszenia kulturalnego non-profit KUD Mreža. Galeria była sponsorowana w przeszłości przez Fundację Sorosa. Od 1998 roku wspiera go również miasto Lublana oraz Ministerstwo Kultury Republiki Słowenii. Obecnie wystawiane są prace zarówno twórców słoweńskich, jak i zagranicznych. W ubiegłych latach raz w miesiącu odbywały się tzw. *Tea Parties*, czyli cykliczne spotkania promujące dyskusje nad sztuką współczesną. Spotkania były otwarte dla wszystkich i miały na celu promowanie sztuki współczesnej, szczególnie słoweńskiej⁴³.

Stowarzyszenie ŠKUC

Początki ŠKUC-a, czyli Studenckiego centrum artystyczno-kulturalnego sięgają protestów studenckich w Lublanie w 1968 r. Oficjalnie został założony 10 marca 1972 r. Od początku jest wiodącą organizacją pozarządową w Słowenii, promującą alternatywną kulturę i sztukę. Działa na wielu płaszczyznach. Członkowie promują sztuki wizualne, muzykę, film, teatr, organizują festiwale, prowadzą działalność

⁴³ Cały podrozdział oparty jest na informacjach ze strony: <http://www.kudmreza.org/alkatraz/>, dostęp: 6.04.2018.

wydawniczą, a także są ruchem na rzecz praw obywatelskich. Pod koniec lat siedemdziesiątych utworzyli swoją własną „przestrzeń wystawową” jako odpowiedź na wystawy w narodowych galeriach i instytucjach. Na początku lat osiemdziesiątych swoją działalność rozpoczęła sekcja muzyczna ŠKUC. Stowarzyszenie zorganizowało następujące festiwale: Rock in Oposition (1980–1984), Ankaranska/Obalna scena (1987–1994) i Novi rock (1981–2003). W 1972 r. od wydania tomiku poezji młodych literatów rozpoczęto działalność wydawniczą. Od 1974 r. działa sekcja filmowa, która w latach osiemdziesiątych zorganizowała ponad dwieście projekcji dzieł kina awangardowego, alternatywnego i eksperymentalnego. Przez kolejne lata ŠKUC wydał wiele czasopism, głównie o tematyce LGBT, np. Gayzine, Lesbazine, Revolver, Kekec, Pandora. Obecnie regularnie wydaje książki z serii Vizibilija i Lambda. Vizibilija zajmuje się niemal wyłącznie tematami z zakresu społeczności lesbijek – literaturą piękną, esejami, tekstami naukowymi i teoretycznymi z zakresu studiów lesbijskich i feministycznych itp. Z serii Lambda wydano natomiast już ponad 120 tytułów ogólnie z zakresu tematyki LGBT. Jeśli chodzi o kwestię działalności społecznej, ŠKUC od początku lat osiemdziesiątych walczy z wykluczeniem społecznym mniejszości seksualnych. W 1984 r. powstała sekcja Magnus, a wraz z nią ruch gejów i lesbijek. Trzy lata później powstała sekcja ŠKUC LL skierowana do społeczności lesbijek. Obecnie w ramach działalności Magnus i ŠKUC LL organizowane są np.: Festiwal filmowy LGBT, akcje edukujące na temat homoseksualizmu i AIDS, wystawy i program Lezbomanija w Radiu Študent.⁴⁴

Klub Monokel

Klub Monokel jest klubem lesbijskim i działa równolegle z gejowskim klubem Tiffany w ramach stowarzyszenia ŠKUC. Organizowane są tam różne cykliczne wydarzenia, m.in.: wystawy sztuki i fotografii, przedstawienia teatralne i performance, warsztaty, spotkania dyskusyjne, wieczory literackie itp. Klub ma na celu promowanie lesbijskiej kultury, stylu życia i historii LGBT⁴⁵.

⁴⁴ Cały podrozdział oparty jest na informacjach ze strony: <http://www.skuc.org/dejavnosti/> dostęp: 14.04.2018.

⁴⁵ Cały podrozdział oparty jest na informacjach ze strony: http://www.klubmonokel.com/o_klubu/ dostęp: 14.04.2018.

Klub Tiffany

Jak sami się przedstawiają, jest to bezpieczna przestrzeń dla gejów, lesbijek, osób biseksualnych i transpłciowych, w której nie toleruje się rasizmu, seksizmu, homofobii, nacjonalizmu i faszyzmu. Klub działa na dwóch płaszczyznach – podobnie jak Monokel organizuje różne wydarzenia kulturalne promujące kulturę LGBT. Natomiast w weekendy funkcjonuje jako klub gejowski, gdzie organizowane są imprezy⁴⁶.

Atelje AZIL

Atelje AZIL powstało w 2006 r., gdy artyści z Art Središče w miejscowości Goričko zostali zmuszeni do opuszczenia ówczesnej siedziby i szukali „azylu”. Za zgodą społeczności z Metelkovej w 2007 r. zagospodarowano dla nich poddasze jednego z budynków, gdzie mogli kontynuować swoją działalność. Po powrocie do Goričko, Atelje AZIL zostało miejscem goszczącym zagranicznych artystów. Po 2010 r. wystąpiło tam ponad 30 artystów, regularnie odbywają się tam wykłady, wystawy, performance, koncerty, warsztaty itd. Atelier jest otwarte dla wszystkich artystów, a przebywanie tam odbywa się według zasad samorządności⁴⁷.

Yhd - društvo za teorijo in kulturo hendikepa

Yhd društvo jest stowarzyszeniem zajmującym się prawami osób niepełnosprawnych. Na początku, jako nieformalny ruch nazywali się Youth handicapped deprived, a w 1996 r., gdy stowarzyszenie zostało zalegalizowane, zmieniło nazwę na Yhd – Društvo za teorijo in kulturo hendikepa⁴⁸. Ich głównym celem jest walka z uprzedzeniami, stereotypami i dyskryminacją osób upośledzonych we wszystkich sferach życia społecznego. Organizują szkolenia dla opiekunów i rodzin niepełnosprawnych dotyczące niezależnego życia, samodzielności i aktywności w życiu społecznym. Dążą do zmiany prawa i polityki w tej dziedzinie, organizują protesty i spotkania podnoszące świadomość społeczeństwa na temat osób niepełnosprawnych, a także prowadzą działalność wydawniczą.

⁴⁶ Cały podrozdział oparty jest na informacjach ze strony: <https://www.kulturnicenterq.org/o-nas/tiffany/> dostęp: 14.04.2018.

⁴⁷ Cały podrozdział oparty jest na informacjach ze strony: <http://kudmreza.org/atelje-azil/>, dostęp: 7.05.2018.

⁴⁸ <https://www.yhd-drustvo.si/yhd/zgodovina-drustva-yhd.html> dostęp: 14.04.2018.

Yhd współpracowało z Mreżą za Metelkovo jeszcze w 1990 r. przed zajęciem koszarów⁴⁹. W 1994 r. otrzymali pierwsze pomieszczenie, które nazwali SOT24. Odbywały się tam wystawy, wykłady, dyskusje i małe koncerty promujące niezależność i aktywizację społeczną niepełnosprawnych. Początkowo Yhd zwlekało z legalizacją stowarzyszenia. Nie zgadzali się z założeniami, które musieliby spełnić jako formalne stowarzyszenie osób niepełnosprawnych, które organizowane były na podstawie diagnozy medycznej. Celem Yhd było zrzeszanie osób, które czują się dyskryminowane ze względu na swoje upośledzenie i które chciałyby zmienić swoje położenie w społeczeństwie⁵⁰. Jednym z najważniejszych przedsięwzięć stowarzyszenia jest utworzenie NŽH - neodvisno živiljenje hendikepiranih⁵¹. To program przeznaczony dla osób, które chcą żyć poza zinstytucjonalizowanymi formami opieki, samodzielnie podejmować decyzje i być odpowiedzialnymi za swoje działania. Polega na przydzieleniu osobistego pomocnika, który asystuje osobom niepełnosprawnym przy wykonywaniu pewnych czynności, których nie są w stanie zrobić sami. Program obejmuje opiekę osobistą, pomoc przy obowiązkach domowych i innych działaniach, przy których osoba niepełnosprawna potrzebuje pomocy. Każdy sam wybiera osobistego asystenta i zakres jego obowiązków – co jest przeciwieństwem życia w domach opieki⁵².

Gala hala

Gala hala to przestrzeń koncertowa prowadzona przez stowarzyszenie KAPA - društvo za kulturno in umetniško produkcijo⁵³. Odbywają się tam koncerty z przeróżnych gatunków muzycznych: reggae, hip-hop, punk, hardcore, rock, rock'n'roll, metal, dub itd. Jak mówią członkowie KAPA sami o sobie: *staramy się rozwijać niezależne, alternatywne środowisko, które nie ugina się pod naciskiem żadnego autorytetu*⁵⁴. Gala hala powstała w 1994 r. i jest największym klubem na terenie Metelkovej. Odbywają się tam cykliczne koncerty i wydarzenia, np.: Rapetek (hip-hopowe koncerty w każdy

⁴⁹ „Časopis za kritiko znanosti”, Študentska založba, Lublana 2013, s. 72.

⁵⁰ Tamże, s. 75.

⁵¹ Niezależne życie niepełnosprawnych.

⁵² <http://www.yhd-drustvo.si/nzh.html>, dostęp: 14.04.2018.

⁵³ Stowarzyszenie produkcji kulturalnej i artystycznej.

⁵⁴ *Trudimo se razvijati neodvisno, alternativno družbo, ki ni pod pritiski kakršnekoli avtoritete*, <http://www.galahala.com/kapa/> dostęp: 15.04.2018.

ostatni piątek miesiąca), Domородni četrtki (*Rdzenne czwartki* - muzyka lokalnych artystów słoweńskich), Zeleno sonce (muzyka z gatunku funk w każdy pierwszy piątek miesiąca) itd. Co roku odbywa się także Letni oder Gale hale (*Letnia scena Gala hala*), czyli koncerty na świeżym powietrzu od maja do października.

Jalla Jalla

Jalla Jalla powstała w 2004 r., a nazwa po arabsku znaczy *chodźmy, chodźmy!* Jej budowa została zainicjowana przez bywalców Metelkovej i została zbudowana w ramach idei DIY. Przypomina drewnianą chatkę i jako jedyny budynek na Metelkovej, została wniesiona od podstaw. Z tego powodu stanowiła kolejny punkt sporny między Metelkovą, a władzami miasta, które dążyły do jej zburzenia. Można ją określić jako szeroko pojęte miejsce spotkań. Jest przestrzenią, w której odbywają się wieczory klubowe z DJ-em, koncerty, wieczory filmowe. W ciągu dnia organizowane są warsztaty, np. naprawy rowerów i szycia lub bezpłatne kursy nauki języków obcych. Jalla Jalla od lat jest zaangażowana w międzynarodową akcję „Hrana ne orožje – jedzenie zamiast bomb”. W każdy piątek oferują bezpłatny wegański posiłek⁵⁵.

A-Infoshop

Jak określają założyciele A-Infoshopu jest to *przestrzeń społeczna, służąca do badań i rozwoju teorii i praktyki ruchów anarchistycznych*⁵⁶. A-Infoshop działa na kilku płaszczyznach. Organizują regularne wydarzenia, takie jak: wegańskie kolacje w każdy wtorek, dyskusje, warsztaty i koła czytelnicze. Prowadzą bibliotekę, w której znajdują się głównie publikacje dotyczące anarchizmu. Co miesiąc wydają swój biuletyn, w którym informują o bieżących wydarzeniach w A-Infoshopie, nowościach w bibliotece oraz zamieszczają wzmianki na temat działań aktywistów na świecie w dziedzinie walki o równość społeczną.

⁵⁵ Cały podrozdział oparty jest na informacjach ze strony: https://www.culture.si/en/Jalla_Jalla dostęp: 15.04.2018.

⁵⁶ *A-Infoshop je socialni prostor za raziskovanje in razvijanje teorije ter prakse anarhističnih gibanj*, <http://a-infoshop.blogspot.com/>, dostęp: 1.05.2018.

KUD Mreža

KUD Mreža (Kulturno in Umetniško Društvo Mreža) to stowarzyszenie kulturalno-artystyczne promujące kulturę alternatywną, obecna forma Mreży za Metelkovo. Od 1996 r. zarządza Galerią Alkatraz i Studiem Asylum. Od ponad dwudziestu lat prowadzą archiwum Metelkovej, które zawiera m.in. nagrania audio i wideo, filmy dokumentalne i artykuły prasowe. KUD Mreža prowadzi m.in.: cykl koncertów jazzowych Džez pri koritu, Metabonma, czyli cykl koncertów muzyki klasycznej, międzynarodowy feministyczny i queer festiwal Rdeče zore, cykl koncertów muzyki improwizowanej FriForma i Improcon, czyli kongres wolnej, improwizowanej muzyki, sztuki i myśli⁵⁷. Działalność stowarzyszenia jest wspierana finansowo m.in. przez słoweńskie Ministerstwo kultury, urząd miasta Lublana i European Cultural Foundation⁵⁸.

Škratova čitalnica

Škratova čitalnica jest biblioteką działającą w ramach stowarzyszenia ŠKUC. Zbiory dotyczą głównie tematów związanych z anarchizmem, ekologią, aktywizmem, feminizmem, filozofią, filmem itp. Podobnie jak pozostałe stowarzyszenia organizuje także wykłady, spotkania literackie, warsztaty, kursy języków obcych itd.⁵⁹

Klub Gromka

Klub Gromka powstał w 1995 r. początkowo jako Teatr Gromka. Z czasem działalność teatru przekształciła się w klub. Dziś Klub Gromka tworzy nieformalny kolektyw złożony z literatów, muzyków i entuzjastów kina. Organizowane są tam koncerty, wieczory filmowe, wystawiane sztuki teatralne. Działacze Gromki popierają wszelkie ruchy anarchistyczne, aktywizm polityczny, nieformalnej edukacji oraz działa jako organizacja non-profit pod hasłem „zrób to sam”⁶⁰.

⁵⁷ *Mednarodni kongres svobodno improvizirane glasbe, umetnosti in misli*, <http://kudmreza.org/improcon-2/>, dostęp: 7.05.2018.

⁵⁸ <http://kudmreza.org/o-kud-mrezi/>, dostęp: 7.05.2018.

⁵⁹ http://kudanarhiv.org/?page_id=2, dostęp: 7.05.2018.

⁶⁰ <http://www.klubgromka.org/index.php?mode=about>, dostęp: 7.05.2018.

Hostel Celica

Hostel Celica ma długą i ciekawą historię, która przyciąga turystów. Za czasów austro-węgierskich i jugosłowiańskich służył jako więzienie. To właśnie tutaj został osadzony Janez Janša podczas słynnego Procesu proti četverici w 1988 r. Planowanie utworzenia w tym miejscu hotelu trwało ponad 10 lat. Ostatecznie w 2001 r. pomysł został poparty przez urząd miasta i organizację studentów z Uniwersytetu w Lublanie, a w 2003 r. nastąpiło otwarcie. W hotelu znajduje się 20 cel, które zostały przerobione na pokoje, zachowując kraty w oknach i drzwiach oraz ogólny wystrój więzienia. Każdy pokój został zaprojektowany w innym stylu, przez innego artystę⁶¹.

W 2017 r. szerokim echem odbiła się sprawa sprzedaży hostelu Celica. Urząd miasta zdecydował o sprzedaży na aukcji publicznej parceli wraz z hostelem. Wywołało to falę protestów. Przeciwnicy uważają, że to bezpośredni napad na Metelkova, a miasto dąży do prywatyzacji i komercjalizacji autonomicznych przestrzeni miasta. Radio Študent spekulowało, że to dopiero początek rozbiórki całej Metelkovej przez władze, które planują to od lat. Ostatecznie protesty nie odniosły sukcesu i hostel przejęło miasto.

Pozostałe organizacje: Menza pri koritu (klub oraz centrum młodzieżowe wspierające początkujących artystów), Mizzart (galeria sztuki współczesnej), Channel Zero (klub).

9. Wnioski

Podczas analizy informacji dotyczących AKC Metelkova mesto, właściwie na każdym kroku pojawiała się słowo „alternatywa”/„alternatywne”. Metelkova jest alternatywnym centrum kultury, w klubach grają tylko alternatywni artyści, w galeriach wystawiana jest alternatywna sztuka młodych artystów, wydawnictwa zainteresowane są oczywiście jedynie alternatywną literaturą, poezją i muzyką, a bar Jalla Jalla został zbudowany bez pozwoleń, od podstaw, według (alternatywnego) ruchu „zrób to sam”. Nasuwa się pytanie: czym tak właściwie jest i na czym polega ta alternatywność Metelkovej? W „Słowniku języka polskiego” pod hasłem „alternatywny” znajdziemy:

⁶¹ <http://www.hostelcelica.com/sl/art-hostel/zgodba-koncept-12832>, dostęp: 7.05.2018.

*inny, przeciwstawiający się temu, co tradycyjne i oficjalnie uznane*⁶². Metelkova, gdy powstała, była czymś innym, na pewno nowym i nietypowym. Jej sprzeciw wobec tradycji pojawił się między innymi dlatego, że pod koniec lat osiemdziesiątych oficjalne, narodowe galerie nie akceptowały sztuki, którą proponowali im młodzi artyści. Powstało więc miejsce, w którym mogli swobodnie prezentować swoje dzieła – w opozycji do narodowego nurtu sztuki – a więc byli jej alternatywą. W latach osiemdziesiątych, gdy władza jugosłowiańska uznała, że ruch punkowy może być zagrożeniem dla systemu, wielokrotnie dochodziło do aresztowań punkowców lub przerywano koncerty. Zespół Laibach podczas swojego koncertu w Zagrzebiu wyświetlił krótki film, w którym zestawił sceny z życia w Jugosławii z ciężkim porno; gdy obok zdjęcia marszałka Tity pojawiły się męskie genitalia, koncert z użyciem siły przerwano. Krótco po tym incydencie zespół został zdelegalizowany na 5 lat⁶³. W kontekście powyższych przykładów łatwo dojść do prostego wniosku, że aby alternatywa istniała, musi mieć coś, przeciwko czemu może stać w opozycji. Jugosławia już dawno się rozpadła, więc przeciwko czemu teraz stoi Metelkova? System socjalistyczny upadł, a więc należy znaleźć nowego wroga, na przykład kapitalizm? W tym momencie kluczem do poprawnego zrozumienia mojej pracy, jak i całości ruchów anarchistycznych i niezależnych w Słowenii, jest pozbycie się polskich konotacji z pojęciami takimi jak: komunizm, system i obalenie systemu. W Polsce komunizm ma konotacje niemal wyłącznie negatywne, a w latach osiemdziesiątych (jak i dzisiaj) przez pojęcie „walka z systemem” rozumie się walkę z systemem komunistycznym. Słowenia w tym przypadku jest wyjątkiem. Jako jedyna z Jugosławii, wyzwalając się z systemu socjalistycznego, na swoich przywódców w tworzącym się wolnym państwie wybrała te same osoby, które należały do jugosłowiańskiej partii komunistycznej. Słoweńska polityka zawsze była ukierunkowana lewicowo i wyrosła z myśli marksistowskiej. Nawet dziś deklarowanie swoich poglądów politycznych przez Słoweńców jako marksistowskie nie jest tam niczym wyjątkowym lub kontrowersyjnym. Podczas protestów studenckich w 1968 r. w Lublanie studenci nie protestowali przeciwko władzy socjalistycznej, ale przeciwko temu, że według nich marksizm został wypaczony i źle zrozumiany. Wiele młodych osób straciło wtedy zaufanie do władzy i

⁶² <https://sjp.pwn.pl/sjp/alternatywny;2439766.html>, dostęp: 1.06.2018.

⁶³ <http://glissando.pl/tekst/polityka-jako-sztuka-nsk-laibach-i-totalitarna-utopia-artystyczna/>, dostęp: 1.06.2018.

zaczęło traktować ją jako aparat ucisku (w znaczeniu anarchistycznym). Pokłosiem protestów była większa świadomość obywatelska Słoweńców i różnego rodzaju ruchy niezależne, między innymi szybki rozwój anarchizmu i punka. Sam sposób, w jaki obecnie jest zarządzana Metelkova, to nic innego jak jugosłowiański system rządów pomysłu Edvarda Kardelja, czyli samorządność. Podczas moich badań w 2017 r., brałam udział w jednym z comiesięcznych spotkań osób zarządzających Metelkovą. Przedstawiciele każdej z instytucji spotykają się w każdy pierwszy poniedziałek miesiąca, by omówić bieżące sprawy, nadchodzące wydarzenia i problemy. Wybierana jest jedna osoba, która prowadzi spotkanie, a na końcu sporządza raport. Wszystkie pomysły są poddawane dyskusji, a problemy rozwiązuje się wspólnie.

Na początku lat dziewięćdziesiątych założyciele Metelkovej wiedzieli, że jeśli miasto odrzuci projekt budowy centrum kultury alternatywnej, w miejscu koszarów powstanie korporacja lub inny budynek, który miałby przynieść oczywiste korzyści finansowe dla miasta. Na tym etapie rozgrywał się również symboliczny spór – czy miasto jest przychylnie młodemu artystom i poprzez budowę ośrodka kultury, czy postawi na pieniądze i biznes. W hasłach przewodnich Metelkovej góruje także motyw bycia „anty”. Wartości metelkowców to: anty-seksizm, anty-rasizm, anty-faszyzm, anty-globalizacja, anty-korporacje itd. Aktywiści zakładając centrum, nie byli przeciwko Jugosławii jako systemowi komunistycznemu, ale tak właściwie przeciwko kapitalistycznym wartościom. Czyli przeciwko globalizacji, korporacjom, a za dążeniem do naturalnego porządku, kolektywu, bezinteresowną współpracą ludzi itd. Niezależność miała objawiać się w samowystarczalności i zasygnalizowaniu władzy, że w Lublanie istnieją młodzi ludzie, którzy mają potrzebę wyrażania siebie poprzez sztukę. Później, po trzech latach bez odzewu, rozczarowani i chyba jeszcze bardziej zbuntowani, udowodnili, że poradzą sobie bez patronatu miasta. Co więcej, jeśli miasto nie chce im dać tego, co obiecało – sięgną po to sami. Niezależność, bunt anarchia w najlepszym wydaniu? Niekoniecznie. Szybko proza życia przerosła ideę i zaczęły się podziały co do wizji działania. Dziś, wchodząc na stronę internetową KUD Mreży, znajdziemy całą listę instytucji, które jak zostało to ujęte – *uprzejmie popierają* projekt KUD Mreży. W tym przypadku uprzejmość polega na finansowaniu działalności. Są tam między innymi: Ministerstwo Kultury Republiki Słowenii, Urząd miasta Lublana, Europejski Fundusz Społeczny i inne. Stowarzyszenie ma przecież status

stowarzyszenia pożytku publicznego z zakresu kultury. Okazuje się więc, że mamy centrum kultury, używające hasła „niezależność” i „alternatywa” w każdym zdaniu opisującym swoją działalność, które w rzeczywistości jest zależne od środków z ministerstwa i Unii Europejskiej? Jaki ma sens tworzenie miejsca w duchu anarchizmu, jednocześnie łamiąc jego najbardziej podstawowe założenia? Oczywiście bez tych funduszy Metelkova prawdopodobnie nie miałyby szans przetrwać lub istnieć w dzisiejszej formie. Dziś zarówno Słowenia, jak i Unia Europejska popierają tego typu inicjatywy kulturalne, szczególnie jeśli zaangażowani są w to młodzi ludzie. Ale w takiej sytuacji pojawia się pytanie: po co usilnie trzymać się tej alternatywności, skoro Metelkova od dawna jest zależna od władzy? Stała się kolejną, narodową instytucją z ciekawą anarchistyczną przeszłością. Czy w tym miejscu koncepcja Metelkovej się nie wyczerpała? Czy „nie pożarła sama siebie”? Czy w takiej sytuacji jest sens to zawzięcie kontynuować pod sztandarem niezależności? Klaudia Adamowicz w artykule „Od subkultury do postsubkultury. Zmiany w obszarze dzisiejszej kultury alternatywnej” potwierdza moją hipotezę o wyczerpaniu się idei alternatywności w dzisiejszych czasach:

Pluralizm dzisiejszego świata, jak również postmodernistyczne zatarcie granic pomiędzy kulturą wyższą i masową (samo używanie tych pojęć stanowi już kulturowy przeżytek) odbiły się szerokim echem na kulturze alternatywnej, która tracąc swoją wyrazistość, staje się bliska, coraz bliższa, niekiedy wręcz nieodróżnialna od kultury masowej. Owo zjawisko wpisuje się w szerszy, charakterystyczny dla postmodernizmu proces, który Scott Lash nazywa „odróżnicowaniem”, a więc zacieraniem granic pomiędzy poszczególnymi sferami kultury⁶⁴.

Moje wątpliwości potwierdza również schemat funkcjonowania obiektu. Wystarczy przyjść tam w środku tygodnia – wszystko jest zamknięte. Jedyne osoby, które możemy spotkać, to turyści, którzy robią sobie zdjęcia przy kolorowych budynkach i pośpieszne przeglądają przewodniki po Lublanie, w których to zawsze znajdziemy Metelkovą w rozdziale „nie możesz przegapić!”. Czy to jest właśnie to, czym stała się Metelkova – atrakcją turystyczną? Niepodważalnie jest swego rodzaju pomnikiem. Poznając jej

⁶⁴ K. Adamowicz „Od subkultury do postsubkultury. Zmiany w obszarze dzisiejszej kultury alternatywnej” – Estetyka i Krytyka, nr 29 (2/2013)
https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/6301/Adamowicz_Klaudia.pdf?sequence=1, dostęp: 18.06.2018.

historię, poznajemy sporą część historii Słowenii, a Metelkova jest symbolem niezależności, buntu i transformacji ustrojowej. Jednak odnoszę wrażenie, że aktualnie największym atutem AKC Metelkova mesto jest jej barwna przeszłość. Natomiast jeśli chodzi o teraźniejszość – ma coraz mniej do zaoferowania. Na Metelkovą chwilowo wraca życie w każde piątki i soboty, gdy organizowane są znane w całym mieście imprezy w klubie Tiffany. Jednak wtedy gośćmi są przypadkowi ludzie niezwiązani na co dzień z Metelkovą, którzy trafili tu w poszukiwaniu weekendowej zabawy. W tym kontekście Metelkova jest potrzebna, ale tylko dlatego, że w Lublanie nie ma drugiego takiego miejsca, gdzie można wybrać się na imprezę. Metelkovą możemy więc podzielić na trzy przestrzenie. Pierwsza funkcjonuje jako miejsce-atrakcja, ciekawostka turystyczna, pewna osobliwość, która dodaje uroku stolicy. Druga to miejsce imprez, tętniące życiem w weekendowe noce. Trzecią płaszczyznę tworzą osoby, które prowadzą to miejsce, zarządzają nim, prowadzą galerie i kluby. Jest to bardzo zamknięta przestrzeń, do której ludzie z zewnątrz praktycznie nie mają dostępu. W trakcie moich badań zauważyłam u tych ludzi pewne poczucie misji i powierzonego im zadania kontynuacji dziedzictwa. Jednak rozmowy z nimi utwierdzały mnie w przekonaniu, że ta misja ich trochę przerasta. Ostatnią płaszczyznę stanowią osoby, które są – powiedzmy, w połowie obecne – ani nie są z Metelkovej, ani nie są jej gośćmi. Mam tu na myśli bezdomnych, uchodźców, narkomanów i dilerów. Podczas badań własnych dowiedziałam się, że na Metelkovej szuka schronienia wielu z wyżej wymienionych. Temat bezdomnych i narkomanów istnieje właściwie od początku i stale powraca, a osoby zarządzające wciąż nie mogą znaleźć rozwiązania problemu. Trudna sytuacja jedynie zaostrza konflikt z władzami miasta. Miasto uważa, że bezdomni i narkomani to problem Metelkovej, Metelkova zaś twierdzi, że to miasto powinno się tym zająć. Jednocześnie Metelkova nie może pozbyć się „problemu” siłą raz na zawsze, bo w końcu hasło, że jest to przestrzeń otwarta dla wszystkich i nikogo niedyskryminująca, od dawna jest ich dewizą. Z moich obserwacji wynika, że te cztery płaszczyzny, które wyszczególniłam, działają niezależnie od siebie. Nie sprawiają wrażenia, jakby koegzystowali ze sobą, tworząc ostateczny obraz Metelkovej. Bardziej są osobnymi grupami, które nie wchodzi sobie w drogę, co więcej można odnieść wrażenie, że przeszkadzają sobie nawzajem. Zarządzający chętnie chcieliby się pozbyć narkomanów i nielegalnych imigrantów, którzy czują się tam stosunkowo bezpiecznie.

Status Metelkovej też pozostaje dyskusyjny. Nigdy nie nastąpił jakiś przełomowy moment, w którym doszłoby do ugody z urzędnikami. Bywają po prostu lepsze i gorsze momenty w kontaktach z miastem. Po stosunkowo łagodnych latach, od grudnia 2017 r. i sprawy z hostelem Celica, stosunki znów się zaostrzyły. Metelkova jest przestrzenią „pomiędzy”. Nie jest do końca legalna i ustanowiona zgodnie z prawem. Z jednej strony, Lublana od lat chce się pozbyć miejsca, które generuje jedynie problemy – narkotyki, bezdomność, hałas, śmieci, wandalizm. A położenie blisko dworca sprawia, że jest to bardzo atrakcyjny teren dla deweloperów. Z drugiej strony zrozumiały jest dylemat miasta, bo pozbycie się Metelkovej to likwidacja jednej z największych atrakcji turystycznych, nie wspominając o protestach, jakie by to spowodowało. Metelkova jest przestrzenią bardzo dynamiczną. Mimo wszystko dochodzę do wniosku, że grozi jej nieuchronny upadek i na jej przykładzie możemy obserwować kres tego typu przestrzeni autonomicznych. Koncepcja się wyczerpuje, a Lublana przestaje być sygnowana jako miasto post-jugosłowiańskie. Teraz jest miastem nowoczesnym, europejskim, które wchodzi w kolejną fazę rozwoju. Ewolucja przestrzeni miejskiej może naturalnie skutkować brakiem miejsca na tego typu przestrzenie w przyszłości.

POVZETEK

Pricujoča naloga je posvečena fenomenu mladinskega centra, ki od leta 1993 deluje na Metelkovi ulici v Ljubljani. AKC (Alternativni kulturni center) Metelkova mesto je neodvisni, družbeno-kulturni center v Ljubljani. Ime izhaja od ulice, pri kateri se nahaja kompleks – ulica je dobila ime po slovenskem duhovniku in pisatelju Francu Serafinu Metelku. Alternativni kulturni center Metelkova je bil ustanovljen leta 1993 v severnem delu vojašnice, kmalu po tem, ko se je Jugoslovanska ljudska armada, ki je pred stacionirala v njej, umaknila iz Ljubljane. AKC Metelkovo mesto sestavlja sedem zgradb, ki imajo skupaj 12 500 m² površine. V preostalih delih bivše vojašnice, ki so v državni lasti, se nahajata Slovenski etnografski muzej in Muzej sodobne umetnosti. Danes je Metelkova kulturni center anarhizma, feminizma in neodvisne umetnosti izjemnega pomena za Ljubljano in celotno Slovenijo. V njej delujejo galerije in umetniški ateljeji (Galerija Alkatraz), klubi (Jalla Jalla, Klub Gromka, Menza pri koritu, Gala Hala, Channel Zero), center za anarhistično misel Infoshop, klubi LGBT (gejevski Tiffany in lezbični Monokel) in drugi. Redno so organizirane dogodki kolektivnega tipa, na primer: kolesarske delavnice, brezplačni tečaji tujih jezikov, predavanja, iniciativa »Hrana, ne orožje!« in drugi. Treba je omeniti, da v nasprotju s splošnim mnenjem, Metelkova ni squat in nikoli ni bila.

V prvem poglavju svoje naloge predstavljam vodilno misel, osnovne informacije in vzrok nastanka Metelkove. V drugem umeščam genezo centra Metelkova v širši zgodovinski okvir in opisujem pot Slovenije k neodvisnosti. Omenjam tudi, kako je bila osamosvojitve Slovenije pomembna za Slovence in nastanek Metelkove kot alternativnega prostora. Pišem tudi o vplivu anarhizma in punkovskega gibanja na razvoj alternativnih gibanj v Sloveniji in zavest mladih ljudi – predvsem o družbeni zavesti, uporu in potrebi po spremembah. Vsi ti dogodki so tesno povezani med seboj in vsi so imeli vpliv drug na drugega. Vsem zgradbam na Metelkovi ulici, v katerih je imela v času socialistične Jugoslavije svoje prostore vojašnica, je bil priznan status Degradiranega urbanega območja. V nadaljevanju posvečam pozornost dolgotrajnemu procesu razvoja, spremembam statusa in konfliktom z mestno oblastjo do leta 2000. V zaključnem delu tega poglavja opisujem delovanje alternativnega centra Metelkova danes in predstavljam njegove institucije. V nadaljevanju analiziram proces nastajanja

alternativnega prostora v Ljubljani in s tem povezane težave, dileme, ampak tudi uspehe. Alternativna skupnost Metelkove je med svojim delovanjem večkrat naletela na težave, ki so se skoraj vsakrat končale z likvidacijo cele pobude. Kljub temu je Metelkova danes svetovni fenomen in ena od največjih turističnih znamenitosti v Ljubljani. Predstavlja tudi slovenski center neodvisne misli in alternativne umetnosti. V nalogi se lotim tudi zahtevne analize poti, ki jo imajo za seboj člani skupnosti Metelkova in postavljam vprašanje, ali je ta vrsta institucije danes še potrebna, ali ne? Dvomim tudi o neodvisnosti in avtonomnosti tega alternativnega centra, vsaj v obliki, ki jo poznamo danes. Ali je institucija neodvisna, če jo financirajo ministrstva Republike Slovenije in institucije Evropske Unije? Ali imajo anarhistične ideje smisel v tako liberalni državi kot je Slovenija? Ali ima smisel uporništvo, ki je značilno za delovanje Metelkove? In proti komu se upirajo člani te skupnosti? Ali je res, da le ponavljajo prazna gesla?

BIBLIOGRAFIA

1. Monografie

Bibič Bratko, *Hrup z Metelkove*, Mirovni Inštitut, Ljubljana 2003

Hren Marko, *Antologija Metelkove*, self-publishing, Ljubljana 2008

Hren Marko, *Dosje Metelkova 1990–1996*, Retina, Ljubljana 1996

Laskowski Piotr, *Szkice z dziejów anarchizmu*, Warszawskie Wydawnictwo Literackie MUZA SA, Warszawa 2006

Nation R. Craig, *War in the Balkans, 1991-2002*, University Press of the Pacific, Honolulu 2004

Ošlak-Gerasimov Simon, *„Totalna revolucija?” Boj slovenskega punka pod komunističnim režimom Jugoslavije*, Kulturni Center Maribor, Maribor 2016

Ramet Sabrina P., *Thinking about Yugoslavia. Scholarly Debates about the Yugoslav breakup and the Wars in Bosnia and Kosovo*, Cambridge University Press Nowy Jork 2005

Lifelong Educational Project on brownfields- Projekt pilotażowy Leonardo da Vinci CZ/04/B/F/PP-168014, 2006

2. Czasopisma

„Časopis za kritiko znanosti”, Študentska založba, Ljubljana 2013

„M'zin revija za kulturo”, ŠKUC-forum, Ljubljana 1991

ŹRÓDŁA INTERNETOWE

<https://www.theguardian.com/cities/2015/jul/24/metelkova-ljubljana-abandoned-barracks-europe-squat>

<https://histmag.org/Dlaczego-w-Kosowie-musiala-wydarzyc-sie-tragedia-6776/2>

<http://www.slovenija2001.gov.si/10let/pot/kronologija/>

http://www.anarchism.net/symbol_ca.htm

<http://zofijini.net/totalna-revolucija-boj-slovenskega-punka-pod-komunisticnim-rezimom-jugoslavije/>

<http://zofijini.net/totalna-revolucija-boj-slovenskega-punka-pod-komunisticnim-rezimom-jugoslavije/>

http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/podrocja/urbani_razvoj/studija_duo.pdf

https://www.mladina.si/?__rewriter=1&id=97657&

<http://www.kudmreza.org/alkatraz/>

<http://kudmreza.org/atelje-azil/>

<http://kudmreza.org/improcon-2/>

<http://kudmreza.org/o-kud-mrezi/>

<http://kudmreza.org/arhiv-metelkova-mesta-1993/>

<http://kudmreza.org/arhiv-metelkova-mesta-1994/>

http://kudanarhiv.org/?page_id=2

<http://www.skuc.org/dejavnosti/>

http://www.klubmonokel.com/o_klubu/

<https://www.kulturnicenterq.org/o-nas/tiffany/>

<https://www.yhd-drustvo.si/yhd/zgodovina-drustva-yhd.html>

<http://www.yhd-drustvo.si/nzh.html>

<http://www.galahala.com/kapa/>

https://www.culture.si/en/Jalla_Jalla

<http://a-infoshop.blogspot.com/>

<http://www.klubgromka.org/index.php?mode=about>

<http://www.hostelcelica.com/sl/art-hostel/zgodba-koncept-12832>

<https://sjp.pwn.pl/sjp/alternatywny;2439766.html>

<http://glissando.pl/tekst/polityka-jako-sztuka-nsk-laibach-i-totalitarna-utopia-artystyczna/>

https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/6301/Adamowicz_Kludia.pdf?sequence=1